

NIT D'OMBRES VORACES

Agustín Fernández Paz

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

ES PURNA
bromera

Elaborades per:

- Josep Franco
- Pilar Sampedro

Finalista del Premio Nacional de Literatura Juvenil 2003

NIT D'OMBRES VORACES

D E S C R I P C I Ó

Autor: Agustín Fernández Paz

Traductor: Josep Franco

Edicions Bromera / Alzira, 2003

Col·lecció: «ESPURNA», núm. 65

Format: 130 × 205 mm, 156 pàgs.

Enquadernació en rústica. Impressió en blanc i negre.

Edat: a partir dels 14 anys. Els i les joves tenen l'oportunitat de conèixer en profunditat un dels nombrosos escenaris de sofriment que va generar la guerra, però també trobaran al llibre la història d'una amistat juvenil, l'interés pels llibres i per la cultura, el desig d'iniciar una nova vida a l'exili, les dificultats que ha de superar l'amor en temps de guerra... En definitiva, una història de misteri i aventura que combina d'una manera equilibrada les informacions i l'entreteniment.

Premis i distincions: Aquesta novel·la ha estat finalista del Premio Nacional de Literatura Infantil i Juvenil 2003 que atorga el Ministeri de Cultura. D'altra banda, la prestigiosa revista *CLIJ (Cuadernos de Literatura Infantil i Juvenil)* va escollir *Nit d'ombres voraces* com la millor novel·la juvenil per a lectors de 14-16 anys publicada durant 2003.

1. RESUM ARGUMENTAL

Sara, una jove de setze anys, narra de manera apassionada els esdeveniments que, durant unes vacances d'estiu que passa a la casa on vivia la seua àvia, produeixen un autèntic terrabastall en la seua vida. Després d'aquell estiu, la protagonista de la novel·la veurà la vida d'una manera molt diferent de com l'havia vista fins aleshores.

Les circumstàncies familiars fan que Sara ocupe, aquell estiu, una habitació que havia estat la del seu oncle Ramon, un germà de l'àvia que havia mort feia molts anys. En aquella habitació, Sara nota una gran inquietud i un cert desassossec que li causa una presència fantasmal. Encuriosida, Sara investiga i troba, dins l'armari de l'habitació, un feix de cartes i de fotografies, un quadern manuscrit en una cal·ligrafia minúscula i una biblioteca no gaire gran però molt selecta. A partir dels indicis que li proporcionen aquells tresors que ha descobert, Sara inicia una investigació que la portarà a conèixer una història inoblidable d'amor i desamor entre dos mestres republicans, que s'inicia abans de la guerra i acaba en els amargs anys de la postguerra.

Sara es considerarà obligada, a partir d'aquell moment, a aclarir la veritat, a saber qui va ser, realment, el seu oncle Ramon i com va viure; i, amb les seues investigacions, contribuirà, al mateix temps, a recuperar la memòria de les víctimes de la guerra.

TEMA I INTERÉS DEL LLIBRE

El tema central del llibre és la recuperació de la memòria històrica, la necessitat que les generacions joves descobrisquen

la realitat d'una guerra civil cruel, que va posar fi a molts ideals, a molts projectes i, sobretot, a moltes vides, perquè, com es posa de manifest al llarg de tota la trama, no podrem viure plenament ni construir un futur millor des de la desmemòria.

També és important la presència del misteri i de la intriga, que va desvelant-se a poc a poc, a mesura que avancen les investigacions de Sara; l'ambigüitat de les sensacions de Sara i dels esdeveniments que constitueixen la trama del llibre obliguen els lectors a dubtar a propòsit dels sentiments i de les sensacions de la protagonista, fins al punt que no podem saber si les coses que li passen són «reals» o són només fruit de la imaginació subjectiva de Sara i de la situació a què s'enfronta en instal·lar-se en la vella habitació del seu oncle. En aquest sentit, pot resultar molt interessant aprofundir en el paper de la imaginació o en la força dels records, de la memòria individual i col·lectiva.

Finalment, podem considerar que el llibre és també una història iniciàtica, des del moment en què la protagonista parla sovint dels canvis que va sofrir la seua vida des d'aleshores; de com Sara deixa de ser xiqueta per esdevenir adulta; de com el fet de saber què va passar, per què el seu oncle Ramon va perdre l'amor de la seua vida, l'ajuda a sentir-se més dona, més compromesa amb la realitat. Però, al mateix temps, Sara coneix també un amor adolescent, innocent i sincer, que és un magnífic complement de la trama misteriosa de la novel·la.

En definitiva, la novel·la és una història d'intriga, basada en les experiències individuals de les víctimes de la guerra, que s'entrellaça perfectament amb l'inici d'un amor adolescent i que és, al mateix temps, la iniciació d'una jove que comença a convertir-se en dona.

L'AUTOR

Podem considerar Agustín Fernández Paz un dels màxims representants de la literatura infantil i juvenil en gallec dels nostres dies. Nascut a Villalba, a la Terra Chá de Lugo, l'any 1947, ha treballat en el camp de l'ensenyament, tant primari com secundari, al Ferrol i, després, a Vigo, i ha col·laborat amb diversos moviments de renovació pedagògica i per la galleguització de l'ensenyament. Els seus estudis sobre la literatura infantil i juvenil en gallec, així com sobre el còmic, han contribuït a dignificar aquests gèneres i a donar-los la importància que mereixen.

La seua producció és tan variada com interessant, i tant les seues narracions curtes com algunes de les seues novel·les han estat traduïdes a altres llengües. En aquest sentit, cal destacar Edicions Bromera, que ha traduït al valencià la major part de la seua obra. El prestigi d'Agustín Fernández Paz en aquest camp de la literatura va començar a consolidar-se amb l'obtenció del Premi Merlín de l'any 1989 per l'obra *Les flors radioactives*; després, ha obtingut el premi Edebé de 1994 amb *Trece anos de Branca*; el Lazarillo de 1990 amb *Contos por palabras*; el Rañolas de 1995 per *Cartes d'hivern*; el premi Raíña Lupa de 1998 amb *Cos pés no aire* i el Barco de Vapor de 2003 amb *O meu nome é Skywalker*. Entre els més de vint-i-cinc llibres publicats per l'autor de *Nit d'ombres voraces*, podem destacar, a més, *O centro do labirinto*, *Aire negre*, *Rapazas*, *Tres passos pel misteri* o *Amor dels quinze anys*, *Marilyn*. Un dels seus últims llibres, escrit després de la catàstrofe del Prestige, és *A praia da esperanza*.

SUGGERIMENTS DIDÀCTICS I METODOLÒGICS

Convindria que, abans de proposar al nostre alumnat la lectura de *Nit d'ombres voraces*, en la modalitat que considerem més convenient per al caràcter dels alumnes i la marxa de les classes, parlàrem del títol del llibre i de què pot significar. Una bona manera de proposar aquesta aproximació al contingut del llibre seria comentar els versos de José Ángel Valente que l'encapçalen. Què en pensen els i les alumnes? Quina relació creuen que poden tenir aquests versos amb el títol del llibre? Consideren important el fet de preservar la memòria d'una persona, de recordar-la mitjançant les seues coses, les seues cartes, els objectes personals que va estimar?

D'altra banda, també convé tractar el llibre com un objecte, per tal que l'alumnat s'acostume a identificar-ne les característiques: de què informa la coberta? Què ens suggereix la fotografia? Com són els mobles? Quan va ser publicat i on? Si se n'han fet una o més edicions...

A partir d'aquesta aproximació externa al contingut del llibre, podrem treballar les impressions de l'alumnat i comentar si, després d'haver llegit la novel·la, els versos de Valente adquireixen un altre sentit; si cal conservar els records de les persones estimades i per què; si el fet de saber coses que esdevingueren fa temps ens ajuda a ser millors o a comprendre més fàcilment el que passa en els nostres dies...

Una altra manera d'aprofitar didàcticament la història narrada en *Nit d'ombres voraces* és, quan els i les alumnes ja hagen llegit el llibre, parlar de la importància que, per als pares de Sara i també per al seu oncle Ramon, tenen els llibres. Només el fet que Sara se senta atreta per la biblioteca del seu oncle Ramon és un motiu de reflexió en l'actualitat, quan la lectura,

sobretot per als joves, sembla haver-se convertit en una obligació feixuga i poc abellidora. En contrast amb aquesta actitud, podem aprofitar l'interés de Sara pels llibres de la petita biblioteca per a fomentar l'interés per la lectura, per a saber quins secrets amaguen aquells objectes conservats durant tants anys, quines històries ens expliquen o ens recorden...

En el cas dels catalanoparlants, el fet que l'oncle Ramon tinga llibres en castellà, en gallec i en francès és també una bona excusa per a treballar la situació de la nostra llengua en l'actualitat i comparar-la amb la situació d'algunes altres llengües, molt més potenciades en el context mundial, com ara el castellà, l'anglès o el francès.

Finalment, tot i que, com veurem en les propostes de treball, la lectura de *Nit d'ombres voraces* ens suggereix molts altres camins, la visita de Sara i la seua mare a l'illa ens pot ajudar a introduir un tema que, gràcies als anys transcorreguts, ha perdut una gran part de la seua càrrega emocional, però que encara és un assumpte pendent: la violència de la repressió franquista contra els derrotats en la Guerra Civil. En moltes de les ciutats del nostre entorn més pròxim hi va haver camps de concentració més o menys improvisats, edificis que feren el paper de presons, on els derrotats esperaven el seu destí sense cap informació ni cap esperança...

Segons l'interés i la maduresa del nostre alumnat i també segons les nostres possibilitats d'investigació, conèixer un d'aquells llocs, saber què hi va passar, pot ser una bona manera de reflexionar sobre els horrors de qualsevol guerra i d'adquirir la consciència cívica necessària per a assumir que tenim l'obligació d'evitar, entre tots, que es tornen a repetir fets com aquells.

En definitiva, els camins que ens obri *Nit d'ombres voraces*, i qualsevol altre llibre interessant i amb contingut, són molt diversos i molt suggeridors, encara que, en la nostra condició

d'educadors, no podem oblidar que la literatura és, sobretot, una font de plaer intel·lectual; hem d'evitar, per tant, que l'alumnat tinga la sensació que llig perquè l'obliguem i, en aquest sentit, convé que busquem un equilibri entre les activitats obligatòries i les voluntàries; entre la literatura com un al·licient de la imaginació i la literatura com una porta oberta a la curiositat dels lectors que, pel fet de ser joves, desconeixen encara moltes de les realitats, presents i passades, que afecten les nostres vides.

PROPOSTES DE TREBALL

1. Tot i que es tracta d'una activitat clàssica, sempre convé que comencem l'anàlisi d'una obra literària amb exercicis de comprensió, perquè els i les alumnes poden necessitar la nostra orientació per a comprendre alguns detalls de la història o per a aclarir alguns dubtes que hagen tingut en el transcurs de la lectura. Algunes de les preguntes que podem suggerir per a iniciar el debat són:

- 1.1. En quina persona està narrada la novel·la?
- 1.2. Quin és el temps de la narració, quan comença i quan acaba?
- 1.3. Quins són els oficis del pare i la mare de Sara?
- 1.4. Quines són les aficions principals de la protagonista?
- 1.5. Per què es va quedar sord l'oncle Ramon?
- 1.6. Com es van conèixer Sara Salgueiro i l'oncle Ramon?
- 1.7. Per què se'n va anar Sara Salgueiro a l'Argentina?
- 1.8. Quina illa visiten Sara i la seua mare i per què?
- 1.9. On està situada l'illa?
- 1.10. Què hi trobaren, a l'illa, Sara i la seua mare?

2. Quan estem ben segurs que l'alumnat ha comprés la trama de la novel·la, podem treballar detalls geogràfics i temporals.

- 2.1. Situem geogràficament l'escenari dels fets: la Corunya, Viveiro, l'illa de San Simón... Proposem als i les alumnes que expliquen –de manera oral o escrita– alguna experiència relacionada amb aquella zona: un viatge, alguna visita, lectures...
- 2.2. Situem temporalment –ordenem cronològicament, indicant els anys– la història narrada per Sara i la història

de l'oncle Ramon: les esperances dels anys de la República, el neguit de la guerra, la por després de la derrota, l'exili i la presó...

2.3. Hi ha també referències a molts altres àmbits: Catalunya, on viu el germà de Sara, l'Argentina, Cuba i diverses ciutats gallegues i europees. Proposem que en parlen els alumnes que hagen visitat algun d'aquests llocs.

3. L'inici de la novel·la i de les reflexions de Sara i dels seus pares a propòsit de la necessitat de conservar la casa on va viure sempre l'àvia i on havia viscut, també, l'oncle Ramon, ens permet proposar algunes reflexions.

3.1. Parlem de com les persones envellim i de quina manera ens afecta aquest procés; com hem de ser capaços de tornar a les persones grans tots els sacrificis que han fet al llarg de la vida, quan necessiten les nostres atencions.

3.2. Comentem com imaginem els i les alumnes la seua vellesa, com els agradaria viure i com tots necessitem afecte i comprensió.

3.3. La situació dels dos cementeris que apareixen en la novel·la és molt diferent: l'àvia ha estat soterrada en un cementeri «alt i assolellat», mentre que el cementeri de l'illa de San Simón és fosc i humit. Quina importància donem els i les alumnes a aquests detalls? Quins cementeris coneixen? A quin dels cementeris descrits s'assemblen més? Quin ambient es respira en llocs com els descrits en la novel·la o com els que coneixen els alumnes?

4. Les referències literàries són constants al llarg de la narració. Per començar, hi ha un poema que pretén resumir el contingut del llibre, però hi ha també referències explícites a grans obres de la literatura universal. Podem parlar d'aquestes

obres, suggerir que l'alumnat les llija o podem investigar-ne els autors i el temps que van viure. Alguns dels autors i de les obres esmentades són:

4.1. Emilio Salgari, Jules Verne, Robert L. Stevenson, Walter Scott... Què tenen en comú tots aquests autors?

Quines de les seues obres coneixen els i les alumnes?

4.2. Brian Aldiss, Philip K. Dick, John Brunner o Frederick Phol són autors consagrats de ciència-ficció. Han llegit alguna de les seues obres? Què és la ciència-ficció? Quins detalls caracteritzen aquest gènere literari?

4.3. *Les fleurs du mal*, de Baudelaire, les *Elégies* de Verlaine, *Alcools*, d'Apollinaire i *Les illuminations*, de Rimbaud, són obres mestres de la poesia francesa contemporània. Comentem-les i, si ho trobem oportú, escollim-ne alguns poemes per a comentar-los a classe.

4.4. A la biblioteca de l'oncle Ramon, hi ha alguns llibres en gallec de Cabanillas, Otero Pedrayo, Castelao, Cunqueiro, Rosalía de Castro... En aquest cas, podem proposar als alumnes que busquen paral·lelismes entre aquests autors i els renaixentistes valencians (Teodor Llorente, Wenceslao Querol...) i en redacten un informe sobre els temes que tractaven, els interessos que tenien, l'actitud política i social...

4.5. També les revistes que conservava l'oncle Ramon tenen correlats amb revistes valencianes com *Taula de Lletres Valencianes*, *La República de les Lletres* i moltes altres. Proposem a l'alumnat investigacions en aquest sentit, que puguen resumir-se en un text expositiu sobre els aspectes següents: quan van nàixer aquelles revistes, quins eren els seus objectius, en quin corrent estètic, cultural o polític les podem incloure...

4.6. Finalment, un dels llibres més citats en la novel·la és *Veinte poemas de amor y una canción desesperada*, de Pablo

Neruda. Podem proposar a l'alumnat que, abans de fer una exposició oral sobre l'autor i/o l'obra, investigue la vida d'aquest escriptor que va guanyar el Premi Nobel de Literatura: quin any el va guanyar, d'on era, quines altres obres importants va escriure... La lectura del llibre, que és breu, també pot ser un bon incentiu per a alumnes joves, perquè l'amor sempre serà un tema ben rebut per les persones d'aquesta edat.

5. Al llarg de la lectura de *Nit d'ombres voraces* trobarem moltes altres referències, no sols literàries, sinó també culturals en general. Comentem-les amb l'alumnat i proposem alguna activitat complementària.

5.1. El trèvol que es desfà entre les mans de Sara en obrir el llibre li recorda alguns objectes de les tombes egípcies, que es desfan també en entrar en contacte amb l'aire. Comentem aquest paral·lelisme i proposem una aproximació, ni que siga molt superficial, a les civilitzacions antigues.

5.2. Tot i que els grups musicals que apareixen en la narració són «clàssics» del pop o del rock, és possible que molts dels nostres alumnes no els coneguen. Si ho considerem convenient, podem escoltar algunes cançons emblemàtiques de Manu Chao, que és el més actual, però també de Kinks, The Beatles o The Rolling Stones.

5.3. Quan l'oncle Ramon i Sara Salgueiro es coneixen, mantenen relacions amb diverses associacions cíviques i culturals, com ara les Germandats de la Parla o les Missions Pedagògiques. Caldrà exposar de manera escrita quins eren els objectius d'aquelles associacions i si hi ha algunes associacions valencianes, actuals o històriques, que tinguem els mateixos objectius.

5.4. En un moment determinat, en el llibre s'esmenta la campanya per l'estatut d'autonomia. Comentem amb l'alumnat si, entre nosaltres, també hi va haver un procés semblant i quan es va aconseguir l'objectiu. Parlem de com la guerra va posar fi a tantes iniciatives que, probablement, ens haurien beneficiat com a col·lectiu i ens haurien ajudat a progressar.

6. Més enllà de l'interés cultural, històric i literari de *Nit d'ombres voraces*, hi ha una història d'imaginació i de misteri. Sara percep una presència, té sensacions físiques inexplicables, és alertada per un sisé sentit... Comentem amb l'alumnat aquests detalls de la novel·la i parlem de por, de misteri, d'intriga...

6.1. Hem sentit alguna vegada una sensació estranya, d'advertència, de perill? En quines circumstàncies? Com hem reaccionat?

6.2. Què ens fa por? Quins són els nostres temors quan estem sols, quan estem en un lloc desconegut, quan sabem que ens trobem pròxims a un perill real, quan estem insegurs?

6.3. Parlem, des d'una perspectiva més objectiva, de les fòbies i de les seues causes i conseqüències: la por de volar, la por de les aranyes o dels insectes en general, la por de les multituds, de la foscor, de la solitud... Comentem amb els i les alumnes que la por és humana i, sovint, és un instrument de defensa que ens permet evitar situacions perilloses.

7. Quan Sara descobreix que la promesa de l'oncle Ramon també es deia Sara comença a comprendre algunes coses i, en trobar l'anell i veure-hi el seu nom gravat, acaba convençuda que el seu nom és un homenatge a aquella altra Sara. Aquesta

circumstància ens permet proposar treballs d'investigació a propòsit dels noms propis.

7.1. Coneixen els i les alumnes l'origen i el significat dels seus noms de pila? Els diuen com als seus pares, les seues mares, algun parent?

7.2. Proposem als i les alumnes que investiguen el significat dels seus noms; hi ha molts llibres que en parlen –com, per exemple, el *Diccionari de noms de persona* de Josep M. Albaigès. Edicions 62. Barcelona, 1988– i que ens poden servir d'orientació.

8. Naturalment, *Nit d'ombres voraces* ens ha de permetre parlar, sobretot, de literatura. Al llarg de la narració hi ha moltes expressions, figures retòriques o imatges que val la pena comentar. N'oferim algunes en la llista següent, que només és orientativa i que podem ampliar i adequar al nivell de l'alumnat o a les necessitats de la classe:

8.1. [...] *allà va quedar abandonada la xica infantil i alegre que jo era* (pàg. 8).

8.2. [...] *aquella vesprada, l'aigua de la mar era del color del fum* (pàg. 13).

8.3. *Em vaig quedar de pedra* (pàg. 21).

8.4. [...] *la por només era un núvol passatger* [...] (pàg. 40).

8.5. *La curiositat va poder més que el pudor* (pàg. 65).

8.6. [...] *done gràcies a la sort perquè ens ha permés viure en aquesta època carregada d'esperances* (pàg. 69).

8.7. *Notava que els límits de la meua vida s'engrandien* (pàg. 108).

8.8. *Estava segura que em podria moure per les illes amb els ulls tancats* (pàg. 133).

8.9. *La mateixa illa que havia acollit, en un temps amarg, l'oncle Ramon.* (Pàg. 139).

8.10. *Qui era capaç de moure els fils del destí?* (pàg. 153).

9. Quan Sara comença a interessar-se per l'illa de San Simón, a partir dels indicis que troba a les cartes i al diari del seu oncle, utilitza Internet per a informar-se. Proposem a l'alumnat que investigue aquesta illa buscant informació en la xarxa i, després, comentem els resultats de la investigació.

10. El pare de Sara afirma que es pot saber com és una persona a partir de l'observació de la seua biblioteca. Aquesta afirmació ens pot servir per a proposar un exercici de redacció. Els i les alumnes poden glossar l'afirmació del pare de Sara o bé proposar maneres alternatives de conèixer les persones, a partir de l'observació d'altres objectes personals.